

Sune Liisberg

Den levende Kierkegaard,
Den nye Sartre,
Den evige...

Jean-Paul Sartre kom til verden et sted nær Paris den 21. juni 1905. 2005 er således 100-året for hans fødsel. Det bør ikke gå uomtalt hen hos os, om ikke andet, så fordi vi har den ære at komme fra Søren Kierkegaards eget land; netop Kierkegaard var en stor inspiration til den interesse for eksistensen, som udfoldede sig blandt filosoffer i mellemkrigstidens Europa, herunder Sartre.

I 1964 holdt Sartre da også en forelæsning i forbindelse med fejringen af 150-året for Kierkegaards fødsel (som ganske vist var året 1963). Mange kendte og mindre kendte europæiske tænkere var budt til Paris til et arrangement organiseret af Unesco, og under overskriften, *Den levende Kierkegaard*, holdt de forelæsninger om afdøde. Sartre indledte sin tale ved denne sammenkomst med følgende ord: 'Overskriften for vort kollokvium er 'Den levende Kierkegaard'. Den kaster os lige ind i hjertet af *paradokset*, og Søren selv ville have smilet ad det. For hvis vi havde været samlet for at tale om f. eks. Heidegger, ville ingen have tænkt på at kalde vores sammenkomst 'Den levende Heidegger'. Den levende Kierkegaard betyder altså 'den døde Kierkegaard'. Men ikke kun det. Det betyder også, at han eksisterer for os, at han er genstand for vores samtaler, at han har været instrument i vores tænkning.' Og måske, fortsætter Sartre, 'afslører den døde Kierkegaard det paradoks, at et historisk væsen hinsides sin tilintetgørelse stadig kan kommunikere som ikke-objekt, som absolut subjekt, med de generationer, der følger efter dets egen' (*Slagmark* nr. 4/1985).

Da Jean-Paul Sartre selv døde i 1980 var der stor ståhej og opmærksomhed; omkring 30.000 mennesker var mødt op fra nær og fjern for at følge vognen, som transporterede hans kiste igennem Paris' gader til kirkegården på Montparnasse. Der var tale om en af det 20. århundredes mest fremtrædende og dominerende kulturpersonligheder, det havde man ikke glemt. Men eksisten-

tialismen og fænomenet 'Sartre' havde man længe betragtet som en død sag. Den døde Jean-Paul var på ingen måde en 'levende Sartre'.

Hvordan ser det ud i dag ved 100-året for hans fødsel og 25-året for hans død?

I England udkom i 2003 bogen *The New Sartre*, skrevet af Nik Farrell Fox. Fox peger med rette på, at Sartre allerede tidligt i sin tænkning foregriber mange af de idéer, som normalt først tillægges tænkerne i generationen efter ham – altså filosoffer som Gilles Deleuze, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard, Michel Foucault – alle repræsentanter for den såkaldte post-strukturalisme og post-modernisme. Hos dem gik i hvert fald én grundlæggende påstand igen, og det var tesen om, at tiden for det stærke subjekt var passé. Forestillingen om subjektet som en fri herre i eget hus og derfor også som herre over egen sjælehuusholdning – sådan som vi på forskellig måde kender det fra Stoikerne, René Descartes, oplysningstænkningen og den liberalistiske ideologi – er en ren illusion, sagde man, gerne med henvisning til Marx, Nietzsche eller Freud. Til fortalerne for denne nu afslørede illusion om det stærke subjekt regnede man fejlagtigt også Sartre. Godt nok går netop idéen om det frie og selvbevidste subjekt igen hos ham; Sartre lægger ikke skjul på, at han betragter Descartes' sætning, 'jeg tænker, altså er jeg', som det nødvendige metodiske udgangspunkt for undersøgelsen af bevidsthedslivet – det vil sige som udgangspunkt for den såkaldte fænomenologiske filosofi, som han var med til at videreføre. Men det beror på en misforståelse, at man under henvisning til eksistensfilosofiens vægtning af den personlige beslutsomhed og fordring til mennesket om 'at vælge sig selv' og at indestå som grundlag for værdierne (om ikke andet, så for deres animation), placerer Sartre – og Kierkegaard for den sags skyld – i klubben af egoistiske liberale, sortseende pessimister eller identitetsfastholdere med deres herre-holdning til tilværelsen.

Jeg'et – her synonymt med ego'et og det vi normalt kalder subjektet – har ifølge Sartre aldrig været herre i eget hus, eftersom det af tungtvejende filosofiske grunde ikke retmæssigt kan betragtes som en beboer af selvbevidstheden. Dette er et væsentligt punkt, for ifølge Sartre er der en afgørende forskel imellem selvbevidstheden, som han også kalder subjektiviteten eller den for-refleksive bevidsthed, og så ego'et, som han anser for at være et afledt fænomen, der først dannes ved hjælp af en refleksion.

For at illustrere, hvad Sartre mener, kan jeg tage en variation af et af hans egne eksempler. Jeg sidder med en veninde på en café, men det er jeg tilsyneladende ligeglad med, for jeg er helt optaget af at tælle, hvor mange konanter jeg har. Hun spørger så: 'Hvad laver du?' Og jeg svarer hende uopmærksomt: 'Jeg tæller mine penge', eller blot: 'Jeg tæller'. Det, der interesserer Sartre i

denne banale ordveksling, er, hvilken betydning man kan tillægge brugen af ordet 'jeg' i det uopmærksomme svar om, at jeg tæller mine penge. Og hans pointe er, at der i det nævnte tilfælde er tale om en *upersonlig* – ikke at forveksle med ubevidst – brug af jeg-ordet. Man kunne jo mene, at mine handlinger måtte være ubevidste under det forløb, hvor jeg tæller mine penge; men det ville Sartre afvise som ren spekulation med henvisning til, for det første, at jeg i situationen dog på en eller anden måde må være bevidst om, at jeg tæller mine penge, eftersom det er det, som hele mit engagement retter sig imod, ligesom det for det andet heller ikke er en bevidstløs samtale jeg fører, men blot en uopmærksom samtale. Eksemplet kan med andre ord bruges til at illustrere, at vi foretager *bevidste* handlinger, som ikke implicerer en jeg-bevidsthed, ja som blot ville blive hindret af, at selvbevidstheden begyndte at reflektere over sig selv. Som når jeg siger til mig selv, at 'nu, *vil jeg* lytte efter, hvad der bliver sagt', og netop ikke får andet ud af dette, end at min opmærksomhed bliver flyttet, så min lyttende bevidsthed nu begynder at reflektere over sig selv som lyttende; men dermed spænder jeg ben for den forståelse, som jeg egentlig ville fremme.

Tendensen til at overse de konsekvenser, som man må drage filosofisk af denne lille, overskuelige pointe, har forårsaget en del misforståelser. Det, som det kommer an på at holde for øje, er, at der er forskel på selvbevidsthed og selverkendelse. Selvbevidstheden er den primære betingelse for bevidsthedens erkendende aktivitet, mens selverkendelsen på sin side er et forsøg på at *tematisere* selvbevidstheden, at gøre den til et stykke viden, en bremsset eksistensudfoldelse.

At jeg har selvbevidsthed er altså ikke et udtryk for, at jeg erkender noget om mig selv; men det er et udtryk for, at bevidsthed kun kan eksistere som noget, der træder ud fra den åndløse materie, idet den – på trods af en bestandig intern forskydning – opretholder sig selv *som* sig selv, dvs. som bevidsthed *durch und durch*, idet den adskiller sig fra den væren, den åndløse materie, som den er bevidsthed om. Endvidere er den bevidsthed, som får stemme igennem min krop, også altid netop *min* bevidsthed, og for så vidt mit ansvar – også selvom den ikke er tematiseret som sådan i min aktuelle handling.

Hvis disse to niveauer – det vil sige skellet imellem selvbevidsthed og selverkendelse – i en teori om subjektivitet og bevidsthed forvirres, så forvirres også afvisningen af denne teori; det er, hvad der ofte er sket, når halvstuderede røvere – samt en hel generation i fransk filosofi – har afvist Sartres mistænkelige humanisme.

Af den grund kunne det være interessant at forfølge Farrell Fox's klare artikulation af intuitionen om en ny Sartre, som gemmer sig i asken fra den gamle Sartres værk. Dette ville indebære, at man inspireret af Fox's bog fra

2003 undersøgte betydningen af Sartres filosofi i relation til typiske 'post-moderne' kategorier som ironi, decentrering, radikal andethed, historicitet, afsubstantialisering, individualisering, og hvad man ellers i øvrigt kan grave frem. Disse begreber måtte tages op til fornyet og filosofisk seriøs analyse, idet det skal være min påstand her, at der er mange af dem, som ikke bare har overvintret i Sartres filosofiske værk uden rigtigt at blive opdaget af hans efterfølgere – men som har overvintret også uden rigtigt at blive fuldt udfoldet af Sartre selv. Det var netop en opgave, som Hans Jørgen Thomsen – i hvert fald siden 'Nietzsche/Sartre-noten' i disputatsen, *Frihed og kontingens. Træk af modernitetserfaringernes historie og betydning* fra 1988 (del V, note 121) – slog på tromme for; i sine bøger, som lærer og i samtaler: Vejen til 'den nye Sartre' går over Nietzsches 'vivo, ergo cogito', og som Thomsen kunne formulere det, så handlede det om at blotlægge 'den subkutane, men uindrømmede' tilstedeværelse af Sartres grundantagelser blandt de af hans efterfølgere i fransk tænkning, hvem henvisninger til Heidegger og Nietzsche var selvfølgelig genkommende, men som i sagens natur kun selv kunne komme videre ved at lægge låg på 'humanisten's allestedsnærværelse – men altså humanisten; ikke pladder-humanisten. Hvilket i øvrigt ikke udelukker, at man kan have været den Evige k(j)ær.